

УДК 347.948

Т. О. Кравчук
кандидат юридичних наук,
помічник адвоката

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЬЯТЬ «ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА» ТА «ЕКСПЕРТ» В ЦИВІЛЬНОМУ, ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проведено аналіз визначень та змісту понять «експерт» та «експерт з питань права» у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві; досліджуються проблемні питання співвідношення зазначених понять; особливості надання фахівцю у галузі права, як учаснику судового процесу у цивільному, господарському та адміністративному провадженні, статусу «експерт з питань права».

Ключові слова: «експерт з питань права», «експерт у галузі права», «фахівець у галузі права», «експерт».

На сьогодні «експерт з питань права» виступає самостійним суб'єктом цивільного, господарського, адміністративного провадження, що володіє невеликим переліком процесуальних обов'язків і прав, які відрізняють його від інших учасників судового процесу. Важливим питанням для з'ясування та розуміння правового статусу «експерта з питань права» є визначення його компетентності в порівнянні з іншим суб'єктом – «експертом», доцільності надання статусу «експерт з питань права» фахівцю у галузі права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує, що до питань введення до Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства такого учасника судового процесу як «експерт з питань права» вже звертались вчені та практики. Як правило, проблеми участі в судовому процесі «експерта з питань права» сьогодні розкрито через призму науково-практичного аналізу ст. 8 Закону України «Про міжнародне приватне право», за якою суд може звернутися до експерта щодо встановлення змісту норм іноземного права. Зокрема, це роботи: О. Бірюкова, А. Довгерта, Г. Галущенко, О. Кармази, В. Калакури, В. Кисіля, О. Мережка, Н. Погорецької, Ю. Притики, В. Трутня, А. Філіп'єва, Г. Цірата та ін. Разом із тим, правова наука потребує комплексних наукових досліджень щодо надання фахівцю у галузі права статусу «експерт з питань права» як учасника правовідносин, які виникають під час здійснення цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Отже, можна зазначити, що питання щодо статусу «експерт з питань права», його правосуб'єктність у судовому процесі врегульовані недостатньо.

Метою статті є аналіз норм Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII, в аспекті визначення сутності й особливостей процесуально-правового статусу «експерта з питань права» у порівнянні з процесуально-правовим статусом «експерт».

Аналізуючи зміни до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, неможливо залишити поза увагою запровадження до перелічених кодексів інституту «експерта з питань права». Невизначеність поняття «експерта з питань права», його прав та обов'язків, відсутність відповідальності, може призвести до низки запитань та труднощів при застосуванні цих положень на практиці в судах.

Спробуємо з'ясувати, що являє собою нововведений учасник судового процесу, порівняємо чи є він тотожним за своїм процесуальним призначенням та правосуб'єктністю до іншого учасника судового процесу – «експерта».

Статтю 65 Цивільного процесуального Кодексу України, статтю 62 Господарсько-процесуального кодексу України та статтю 61 Кодексу адміністративного судочинства України «експерта з питань права», віднесено до інших учасників судового процесу.

Розглянемо на початку визначення термінів «експерт з питань права» та «експерт», що закріплені у Цивільному процесуальному кодексі України, Господарському процесуальному кодексі України та Кодексі адміністративного судочинства України.

У статтях 73 ЦПК України, 70 ГПК України, 69 КАС України зазначено, що як експерт з питань права може залучатися особа, яка має науковий ступінь та є визнаним фахівцем у галузі права. Рішення про допуск до участі в справі експерта з питань права та залучення його висновку до матеріалів справи ухвалюється судом. Експерт з питань права зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати роз'яснення. За відсутності заперечень учасників справи експерт з питань права може брати участь в судовому засіданні в режимі відео-конференції. Експерт з питань права має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями, а також право на оплату послуг та компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Тобто, визначення поняття «експерт з питань права», його права та обов'язки у процесуальних кодексах є однаковими та не достатньо розкритими та неконкретизованими.

У той же час, у відповідності до статті 53 ЦПК «експертом» є особа, якій доручено провести дослідження матеріальних об'єктів,

явищ і процесів, що містять інформацію про обставини справи, і дати висновок з питань, які виникають під час розгляду справи і стосуються сфери її спеціальних знань. Як експерт може залучатися особа, яка відповідає вимогам, встановленим Законом України «Про судову експертизу», і внесена до Державного реєстру атестованих судових експертів. Експерт зобов'язаний з'явитися за викликом суду, провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на задані йому питання, а у разі необхідності – роз'яснити його. Під час проведення дослідження експерт повинен забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт має одержати на це відповідний дозвіл суду, який оформляється ухвалою. Експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи; спілкуватися з особами, які беруть участь у справі, а також іншими учасниками цивільного процесу, за винятком дій, пов'язаних з проведенням експертизи; розголошувати відомості, що стали йому відомі у зв'язку з проведенням експертизи або повідомляти будь-кому, крім суду про результати експертизи. Експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення, експерт невідкладно заявляє суду клопотання щодо його уточнення або повідомляє суд про неможливість проведення ним експертизи за заданими питаннями. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі. У разі постановлення ухвали суду про припинення проведення експертизи, експерт зобов'язаний негайно подати матеріали справи та інші документи, що використовувалися для проведення експертизи. Експерт має право: знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета дослідження; заявляти клопотання про подання йому додаткових матеріалів і зразків; викладати у висновку судової експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були задані питання; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; задавати питання особам, які беруть участь у справі, та свідкам; користуватися іншими правами, встановленими Законом України «Про судову експертизу». Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо подані йому матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою. За завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання

покладених на нього обов'язків, експерт несе кримінальну відповідальність, а за невиконання інших обов'язків – відповідальність, встановлену законом.

Згідно зі статтями 69 ГПК, 68 КАСУ експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи. Експерт зобов'язаний надати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання. Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь у судовому засіданні в режимі відео-конференції. Експерт не має права передоручати проведення експертизи іншій особі. Експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи; заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом; викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження; для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків; користуватися іншими правами, що надані Законом України «Про судову експертизу». Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою.

Отже, норми ЦПК, ГПК, КАСУ вмістили у визначення поняття «експерт» розширений перелік вимог прав та обов'язків до такого суб'єкта, крім того закріплені конкретні вимоги щодо освіти такого суб'єкта, кваліфікаційної підготовки, наявності ліцензії. Вищезазначеними кодексами передбачено, що «експерт» діє у відповідності до вимог Закону України «Про судову експертизу» та статус «експерта» визначається саме цим Законом.

Слід відмітити, що оскільки судочинство України здійснюється у відповідності до вимог процесуальних Кодексів України, будь-яке рішення прийняте судом під час засідання оформлюється процесуальним документом.

У відповідності до статті 104 ЦПК, статті 100 ГПК, статті 103 КАСУ про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Умови для проведення експертизи визначені статтями 103 ЦПК України, 99 ГПК України, 102 КАС України. Так, суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи призначає експертизу у справі за сукупності таких умов: для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо.

Тобто, кожен експерт, який проводив своє дослідження на підставі ухвали суду є так би мовити «судовим експертом», а висновок за результатами такого дослідження є висновком саме «судової експертизи». При цьому, слід звернути увагу, що у відповідності до статей, якими передбачено умови призначення експертизи, знання у сфері права у переліку умов є виключенням. Відтак, виникає протиріччя щодо винесення судом ухвали про проведення експертизи саме «експертом з питань права», оскільки нормами ЦПК, ГПК, КАСУ право щодо надання висновку у сфері права надано фахівцю у галузі права.

Закон України «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки

У відповідності до статті 1 Закону України «Про судову експертизу» (далі Закону) експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Частиною першою статті 10 Закону передбачено коло осіб, які можуть бути судовими експертами. Відтак, судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для надання висновку з досліджуваних питань.

Згідно з частиною другою вказаного Закону, судовими експертами державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, які мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

У частині третій йдеться про те, що для проведення судових експертиз, крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом.

Судовому експерту забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки та пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб.

Аналізуючи вищевказане в Законі України «Про судову експертизу» ми бачимо, що визначення терміну «експерт» включає в себе конкретні вимоги до такого учасника судового процесу – володіння ним необхідними знаннями для надання висновку з досліджуваних питань, наявність вищої освіти та освітньо-кваліфікаційного рівня не нижче спеціаліста. Крім того, Закон вказує про обов'язковість експерта пройти відповідну підготовку та отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності.

При цьому Закон надає право залучати до проведення судових експертиз також судових експертів, які не є працівниками державних установ (крім виключень), але за умови, обов'язкової відповідної вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня не нижче спеціаліста та проходження відповідної підготовки в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України. До того ж, така особа повинна бути атестованою та отримати кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому цим Законом.

Тобто «експерт» як учасник судового процесу, повинен діяти у відповідності до вимог процесуальних кодексів та Закону України «Про судову експертизу», натомість повноваження, права та обов'язки «експерта з питань права», врегульовано виключно нормами кодексів та є дуже вичерпними та незрозумілими у багатьох аспектах.

Одним із важливих питань у дослідженні статусу «експерта з питань права» є те, що ЦПК України, ГПК України, КАС України та Закон України «Про судову експертизу» регламентують вимоги та порядок складання висновку «експерту», чого не можна сказати про результат діяльності «експерта з питань права».

У статті 73 ЦПК говориться про те, що «експерт з питань права» зобов'язаний відповідати на поставлені питання та надавати роз'яснення. Жодного посилання на обов'язок чи право на складання письмового висновку щодо поставлених запитань ця норма не містить. При цьому, параграфом сьомим, статтями 114,115 ЦПК України, статтями 108,109 ГПК України, 112,113 КАС України передбачено зміст висновку та оцінку висновку «експерта у галузі права». Слід звернути увагу на підмінну поняття «експерт з питань права», що передбачений ЦПК, ГПК та КАСУ, який відноситься до інших учасників процесу та «експерт в галузі права», який відсутній серед переліку інших учасників судового процесу. Можна припустити, що законодавець має на увазі одного й того самого учасника, а розбіжність у термінології є нічим іншим, ніж опискою. Однак, якщо

припустити що статті 114, 115 ЦПК України місять норми саме щодо висновку «експерта з питань права», то є незрозумілим чому в статтях, що визначають поняття «експерта з питань права» дуже стисло зазначено про його права та обов'язки, взагалі не вказано про підстави складення висновку експерта, вимоги до складання такого висновку та визначено чи є це обов'язком або правом такого експерта /сторін/, суду.

Отже, «експерт з питань права» надає експертний висновок, але кодексами непередбачено процесуальний порядок оформлення такого висновку. Тобто, перед судами постає питання: чим керуватися під час судового процесу в разі необхідності витребування висновку від «експерта з питань права», дослідження такого висновку та залучення його до матеріалів справи. Чи повинен висновок «експерта з питань права» відповідати якимось вимогам.

Ще однією з прогалин є не визначення відповідальності «експерта з питань права» за надання завідомо неправдивого висновку або за відмову від надання висновку без поважних причин. Законодавець вказав про право «експерта з питань права» відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями. Проте, виникає запитання: а якщо «експерт з питань права» володіє відповідними знаннями, але при цьому відмовляється від надання висновку, як повинен діяти суддя, суд в такому випадку? До того ж не вказано чи можуть існувати підстави коли «експерт з питань права» не може бути залученим в якості «експерта з питань права». Так, статтями 61 ЦПК України, 59 ГПК України, 58 КАС України передбачено перелік осіб, які беруть участь у справі та не можуть бути представниками в суді. До цього переліку включено «експерта». Статтею 11 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що не може залучатися до проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною, а також та, яка має не зняту або не погашену судимість, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення чи дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення кваліфікації судового експерта.

Отже, можна дійти висновку, що «експерт з питань права» може бути представником у судовому процесі, стороною у справі, іншим учасником процесу, адже жодних обмежень з даного приводу процесуальним законом не встановлено.

Очевидно, що поняття «експерт з питань права» є відмінним від поняття «експерт», правова природа якого ґрунтується в наданні кваліфікованого висновку на основі використання спеціальних знань. До «експерта» застосовуються вимоги, які потребують не тільки спеціальної освіти, «експерт» повинен мати відповідно вищу освіту,

освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності у порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу». Отже, надання фахівцю у галузі права статусу «експерт з питань права» є не зовсім коректним, оскільки права та обов'язки покладені на таку особу, яка не відповідає вимогам «експерта» у відповідності до ЦПК, ГПК, КАСУ та Закону України «Про судову експертизу».

Без сумніву, запровадження інституту «експерта з питань права» є позитивним рішенням. Залучення особи, яка розуміється на виключних колізіях застосування норм права зумовлено збільшенням випадків застосування положень іноземного законодавства, міжнародної судової практики, спрямуванням на забезпечення реалізації принципу верховенства права під час здійснення судочинства.

Водночас, поняття «експерт з питань права» було б коректне замінити поняттям «фахівець в галузі права», «консультант в галузі права», конкретизувавши ряд питань його правового статусу, зокрема:

- коло осіб, які можуть бути «фахівцем в галузі права» (виключно юридична (та, або) фізична особа);
- вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки;
- наявність вченого звання, його ступінь;
- обов'язковість практичного використання своїх знань у галузі права (практичний досвід);
- конкретизація прав та обов'язків;
- покладення відповідальності за надання завідомо неправильного роз'яснення або консультації.

Законодавством також повинно бути чітко врегульовано форму надання таких роз'яснень чи консультацій: письмова та/або усна.

У зарубіжних країнах висновки з питань права у судовому процесі також активно використовуються та існують у різних формах. Найбільш поширеними серед них є так звані «amicus curiae», дослівно «друг суду». «Amicus curiae brief» означає думку, погляд, звіт, наданий суду, що виносить рішення у конкретній справі, суб'єктом, який не бере в ній участі як процесуальна сторона, та володіє виключними юридичними або професійними знаннями з важливої теми, що має місце в даній справі з тією метою, щоб викликати винесення справедливого судового рішення. Особливо розповсюджена така форма правової експертизи у США та Великобританії, однак застосовується також і в країнах з правовими системами континентального права.

При цьому, «amicus curiae» – не обов'язково фізична особа, яка є фахівцем у відповідній галузі права. Ними можуть бути і науково-дослідні установи, правозахисні організації, тощо. Щодо останніх, тут можна відзначити успішну діяльність Гельсінського Фонду з прав людини у Польщі, який надає судам свої висновки щодо застосування практики Європейського суду з прав людини. До речі, у Регламенті самого ЄСПЛ також передбачена можливість залучення таких осіб (Правило 44 Регламенту). Основні принципи діяльності «amicus curiae» – незалежність від сторін спору, надання висновків виключно в інтересах правосуддя, а не однієї із сторін, відкритість, повага до незалежності та авторитету суду.

Схожою до «amicus curiae» формою правової експертизи у судовому процесі є інститут генеральних адвокатів, що діє у структурі Суду Європейського Союзу. Вони надають допомогу суддям, пишучи необов'язкові письмові висновки, що містять рекомендації суду з розгляду конкретної справи. Підготовка та подання висновків суду здійснюється до винесення справи на розгляд суду.

При цьому, існує думка, що введення в судовий процес експерта, який надаватиме свої висновки з питань права, суперечить принципу «*ius novit curia*» («суд знає право»), який означає, що кожен професійний суддя є юристом, тобто по суті він сам і є експертом з правових питань і повинен краще за будь-якого спеціаліста самостійно їх вирішувати. Водночас, в судах України збільшилось кількість випадків застосування положень іноземного законодавства, міжнародної судової практики. Таким чином, саме консультації з поглибленим розкриттям особливостей застосування того чи іншого права в окремих випадках спрямовані на забезпечення реалізації верховенства права під час здійснення судового процесу, якісне вирішення справи по суті, відтак й на винесення законного і обґрунтованого рішення.

Отже, фахівці з правових питань, у тому чи іншому вигляді, існують у судових процесах і мають важливе значення для правильного вирішення справ. Відтак, норми ЦПК України, ГПК України та КАС України потребують внесення змін в частині визначення поняття «експерт з питань права», що наданий особі, яка володіє особливими знаннями у галузі права.

Перелік посилань

1. Веб-портал Верховної Ради України (Електронний ресурс). Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: закон України від 3 жовтня 2017 року // Відомості Верховної Ради. 2017. № 48. Ст. 436.

3. *Цивільний* процесуальний Кодекс України.
4. *Господарський* процесуальний Кодекс України.
5. Кодекс адміністративного судочинства.
6. *Про судову експертизу*: закон України.
7. Зозуля Н. Експерт з питань права: проблема процесуального статусу // Українське право. 14.12.2017 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ukrainepravo.com/scientific-thought/legal_analyst/ekspert-z-pitan-prava-problema-protsesualnogo-statusu/
8. «**АКТУАЛЬНА ЮРИСПРУДЕНЦІЯ**» Юридичні науково-практичні інтернет конференції ЕКСПЕРТ З ПИТАНЬ ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ 26.01.18 17:11 / Автор(и) Сулім В.В., аспірант Науково-дослідного інституту публічного права (м.Київ), Науково-практична Інтернет-конференція 28.02.2018. СЕКЦІЯ № 4.
9. *Підприємництво, господарство і право* 10/2017, цивільне право і процес, Олександра Кармаза, докт. юрид. наук, доцент, професор кафедри приватноправових дисциплін Університету сучасних знань, Дарина Кущерець, докт. юрид. наук, професор кафедри приватноправових дисциплін Університету сучасних знань ЕКСПЕРТ ІЗ ПИТАНЬ ПРАВА В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ: НОВЕЛИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

К ВОПРОСУ ОБ ОПРЕДЕЛЕНИИ ПОНЯТИЙ «ЭКСПЕРТ ПО ВОПРОСАМ ПРАВА» И «ЭКСПЕРТ» В ГРАЖДАНСКОМ, ХОЗЯЙСТВЕННОМ И АДМИНИСТРАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ

Т. А. Кравчук

В статті проведено аналіз визначень і змісту понять «експерт» і «експерт по вопросам права» в гражданском, хозяйственном и административном судопроизводстве; исследуются проблемные вопросы относительно соотношения отмеченных понятий; особенности предоставления специалисту в отрасли права, как участнику судебного процесса в гражданском, хозяйственном и административном производстве статуса «эксперт по вопросам права».

THE ISSUE OF THE DEFINITION OF CONCEPTS “EXPERT ON LAW” AND «EXPERT» IN CIVIL, ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE PROCESS

T. Kravchuk

The article deals with the definitions and content of the concepts «expert» and «expert on law» in civil, economic and administrative proceedings as well as the problem issues concerning the correlation of these concepts are studied; the particularities of providing a specialist in the field of law as a participant in the judicial process in the civil, economic and administrative proceedings of the «expert on law» status.